

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت

دانشکده روان‌شناسی

رشته روان‌شناسی اسلامی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد

رفتارهای حمایتی با تکیه بر منابع اسلامی و ساخت چک لیست آن

استاد راهنما

حجت الاسلام و المسلمین دکتر رحیم میردیری‌کوندی

استاد مشاور

حجت الاسلام و المسلمین دکتر حمید رفیعی‌هنر

دانش‌پژوه

سعید میرشاهی

تیرماه ۱۳۹۷

الحمد لله الذي
خلقنا من
الحمم

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت

بسمه تعالی

صورت جلسه دفاع پایان نامه

باتمیدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه)

جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد جناب آقای سعید میرشاهی رشته: روان شناسی اسلامی گرایش روان شناسی مثبت گرا

تحت عنوان: رفقا ربی جاتی با نگر بر منابع اسلامی و تهیه چک لیست آن

باجضور استاد راهنما، استاد مشاور و هیأت داوران در موسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت در تاریخ ۱۳۹۷/۴/۵ برگزار گردید و پایان نامه

ایشان با کسب نمره به عدد: ۱۷ به حروف: هفده با درجه خوب پذیرفته شد.

نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	امضاء
مدیر گروه: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر محمدرضا احمدی	استاد	
استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر رحیم میردریکوندی	استاد	
استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر حمید رفیعی هنر	مربی	
استاد داور: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر محمدرضا احمدی	استاد	
نماینده تحصیلات تکمیلی: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای محمدرضا کریمی	مربی	
کارشناس تحصیلات تکمیلی: جناب آقای مصطفی زارعی		

معاون آموزشی موسسه

سید حسین رکن الدینی

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت

دانشکده روان‌شناسی

رشته روان‌شناسی اسلامی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد

رفتارهای حمایتی با تکیه بر منابع اسلامی و ساخت چک لیست آن

استاد راهنما

حجت الاسلام و المسلمین دکتر رحیم میردیری‌کوندی

استاد مشاور

حجت الاسلام و المسلمین دکتر حمید رفیعی‌هنر

دانش‌پژوه

سعید میرشاهی

تیرماه ۱۳۹۷

تقدیم به :

ساحت مقدس مولایم امام زمان، حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه شریف به
امید آنکه پژوهش حاضر ذره ای در گسترش دین مبین اسلام خاصه مذهب تشیع
ثمر داشته و مورد قبول درگاه خداوند متعال قرار گرفته باشد.

با تقدیر و تشکر از:

استاد فاضل و اندیشمند حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر رحیم
میردریگوندی چرا که بدون راهنمایی‌های ایشان تدوین این پایان‌نامه بسیار
مشکل می‌نمود.

و از استاد گرامیم حجت الاسلام و المسلمین آقای دکتر حمید رفیعی هنر
به دلیل یاریها و راهنماییهای بی چشمداشت ایشان که بسیاری از سختیها
را برایم آسانتر نمودند.

چکیده

هر عملی که به دیگران سود برساند و هیچ سود مستقیمی به فردی که آن را انجام می‌دهد نمی‌رساند را رفتار یاری رسان می‌گویند. هدف اصلی این پژوهش، یافتن رفتارهای حمایتی در منابع اسلامی و ساخت چک لیست آن بوده است. در این پژوهش با استفاده از منابع اسلامی، آموزه های اسلامی در مورد موضوع رفتارهای حمایتی به صورت توصیفی جمع آوری شد و سپس دسته بندی، تجزیه و تحلیل گردید. موضوعات به دست آمده عبارتند بودند از: انفاق، تعاطف، صله رحم، کمک به همسایگان، اهتمام به امور مسلمانان، صدقه، خدمت به مردم و یاری مظلوم. برای این هشت موضوع، بیست و چهار مصداق طراحی شد.

به منظور بررسی روایی محتوای موضوعات و مصادیق و مستندات مربوطه از نظر کارشناسان خبره دین استفاده شد. روایی محتوای موضوعات و مصادیق و مستندات مربوطه به دو شیوه CVI و CVR محاسبه شد. بررسی نظرات کارشناسان نشان داد که همه موضوعات پیشنهادی در شاخص CVI (میزان مطابقت موضوعات با رفتارهای حمایتی، میزان مطابقت مصادیق با موضوعات رفتارهای حمایتی و میزان مطابقت مصادیق با مستندات مربوطه) از میزان استاندارد برخوردار بود (۰/۷۹). CVR (میزان کفایت موضوعات با مفهوم رفتارهای حمایتی) با توجه به نظرات هشت کارشناس از میزان استاندارد برخوردار بود (۰/۷۵). همچنین CVR (میزان ضرورت موضوعات با مفهوم رفتارهای حمایتی) در هشت موضوع از میزان استاندارد برخوردار بود (۰/۷۵) و فقط دو موضوع : اکرام مهمان و مواخاۀ نمره استاندارد را کسب نکردند و حذف شدند.

اعتبار چک لیست نیز در مرحله آزمایشی با اجرای بر روی ۳۰ نفر از دانش پژوهان مؤسسه غیر انتفاعی اخلاق و تربیت مورد بررسی قرار گرفت. چک لیست در دو ستون (اهتمام کلی) و (انجام در ماه گذشته) در ۲۴ آیتم اجرا شد. ضریب آلفای کرنباخ در هر دو بخش از میزان مناسبی برخوردار بود. همچنین ضریب آلفای کرنباخ دو نیمه و ضریب همبستگی بین دو نیمه و ضریب اسپیرمن- براون و گاتمن در بخش اهتمام کلی نیز از میزان مناسبی برخوردار بود ولی در بخش انجام در یک ماه گذشته از میزان مناسبی برخوردار نبود اما به دلیل اجرای آزمایشی چک لیست حاضر بر روی تعداد افراد محدود (۳۰ نفر) به احتمال زیاد با حذف آیتمهای با همبستگی پایین و نیز اجرا در نمونه های بزرگتر؛ میزان ضرایب تغییر خواهد کرد.

کلید واژه ها: رفتارهای حمایتی، رفتارهای جامعه پسند، منابع اسلامی، چک لیست.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات و مفاهیم پژوهش ۱

۱-۱ بیان مساله ۲

۱-۲ اهمیت و ضرورت پژوهش ۵

۱-۳ اهداف پژوهش ۵

۱-۴ پرسش های پژوهش ۶

۱-۵ تعاریف نظری و عملیاتی متغیرهای پژوهش ۶

رفتارهای حمایتی ۶

منابع اسلامی ۶

چک لیست ۷

روایی ۷

روایی محتوا ۷

اعتبار ۷

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش ۹

۲-۱ گستره اول : رفتارهای حمایتی در روانشناسی ۱۰

۲-۱-۱ تعریف رفتارهای حمایتی : ۱۰

۲-۱-۲ مقایسه رفتارهای حمایتی با نوع دوستی و حمایت اجتماعی ۱۲

۲-۱-۳ رفتارهای حمایتی و قلمروها ۱۳

۲-۱-۴ انواع رفتارهای حمایتی ۱۳

۲-۱-۵ چک لیست ها و پرسشنامه های رفتارهای حمایتی ۱۳

۶-۱-۲	عوامل شکل دهنده کمک رسانی.....	۱۵
۷-۱-۲	عوامل تسهیل دهنده کمک رسانی.....	۲۱
۸-۱-۲	عوامل نگهدارنده کمک رسانی.....	۲۲
۹-۱-۲	عوامل بازدارنده در کمک رسانی.....	۲۵
۱۰-۱-۲	عوامل سرعت دهنده کمک رسانی.....	۲۷
۲-۲-۲	گستره دوم : رفتارهای حمایتی در منابع اسلامی.....	۳۵
۱-۲-۲-۲	تعریف رفتارهای حمایتی در منابع اسلامی.....	۳۵
۲-۲-۲-۲	موضوعات رفتارهای حمایتی و آثار آنها.....	۳۵
۱-۲-۲-۲-۲	احسان و انفاق.....	۳۵
۲-۲-۲-۲-۲	تعاطف (دوستی و محبت).....	۴۶
۳-۲-۲-۲-۲	اکرام یتیم.....	۴۹
۴-۲-۲-۲-۲	صله رحم به ویژه حقوق پدر و مادر.....	۵۷
۵-۲-۲-۲-۲	مهمانی دادن.....	۶۶
۶-۲-۲-۲-۲	اهتمام به امور مسلمانان.....	۷۱
۷-۲-۲-۲-۲	کمک به همسایگان.....	۷۴
۸-۲-۲-۲-۲	خدمت به مردم.....	۷۷
۹-۲-۲-۲-۲	صدقه دادن.....	۸۱
۱۰-۲-۲-۲-۲	برادری (مواخاة).....	۸۴
۱۱-۲-۲-۲-۲	یاری مظلوم.....	۸۹
۹۳	فصل سوم: روش پژوهش.....	
۱-۳-۳	مقدمه.....	۹۴

۹۴.....	۲-۳ طرح پژوهش
۹۵.....	۳-۳ جامعه آماری
۹۵.....	۳-۴ حجم نمونه و روش نمونه گیری
۹۶.....	۳-۵ ابزار پژوهش
۹۷.....	۳-۶ روش جمع آوری داده ها
۱۰۵.....	۳-۷ روش تجزیه و تحلیل داده ها
۱۰۹.....	فصل چهارم: یافته های پژوهش
۱۱۰.....	۴-۱. اطلاعات جمعیت شناختی و توصیف داده ها
۱۱۰.....	۴-۱-۱ جنسیت
۱۱۰.....	۴-۱-۲ تحصیلات دانشگاهی
۱۱۱.....	۴-۱-۳ تحصیلات حوزوی
۱۱۱.....	۴-۱-۴ وضعیت اقتصادی- اجتماعی
۱۱۲.....	۴-۱-۵ وضعیت تاهل
۱۱۲.....	۴-۲ پرسش اول پژوهش
۱۱۴.....	۴-۳ پرسش دوم پژوهش
۱۱۴.....	۴-۳-۱ روایی محتوا
۱۱۹.....	۴-۳-۲ اعتبار
۱۲۵.....	فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری
۱۲۶.....	۵-۱ تفسیر نتایج مربوط به پرسش های پژوهش
۱۲۶.....	۵-۱-۱ تفسیر نتایج مرتبط با پرسش اول پژوهش
۱۲۶.....	۵-۱-۱-۱ گام هایی برای به دست آوردن رفتارهای حمایتی در منابع اسلامی

۱۲۸	۵-۱-۱-۲ تبیین موضوعات رفتارهای حمایتی در منابع اسلامی
۱۳۲	۵-۱-۲ تبیین تفسیر نتایج مرتبط با پرسش دوم پژوهش
۱۳۲	۵-۱-۲-۱ تبیین تفسیر نتایج مربوط به روایی محتوا
۱۳۴	تبیین تفسیر نتایج مربوط به اعتبار آزمون
۱۳۵	۲-۵ کاربردهای پژوهش
۱۳۵	۵-۳ محدودیت ها
۱۳۶	۵-۴ پیشنهادها
۱۳۷	فهرست منابع
۱۳۷	منابع فارسی
۱۴۰	نرم افزارها
۱۴۰	سایت ها
۱۴۱	منابع لاتین

فهرست جداول

جدول (۱-۳): موضوعات رفتارهای حمایتی ارائه شده به کارشناسان جهت بررسی روایی محتوا.. ۹۹	
جدول (۲-۳) محتوای مصادیق رفتارهای حمایتی به همراه مستندات ارائه شده به کارشناسان..... ۱۰۰	
جدول (۳-۳) جدول نمره‌گذاری CVR..... ۱۰۶	
جدول شماره (۱-۴) فراوانی آزمودنی‌آمارها به لحاظ جنسیت ۱۱۰	
جدول شماره (۲-۴) فراوانی آزمودنیها به لحاظ تحصیلات دانشگاهی ۱۱۰	
جدول شماره (۳-۴) فراوانی آزمودنیها به لحاظ تحصیلات حوزوی ۱۱۱	
جدول شماره (۴-۴) فراوانی آزمودنی‌ها به لحاظ وضعیت اقتصادی-اجتماعی ۱۱۱	
جدول شماره (۵-۴) فراوانی آزمودنی‌ها به لحاظ وضعیت تأهل ۱۱۲	
جدول (۶-۴) موضوعات و مصادیق رفتارهای حمایتی در منابع اسلامی ۱۱۳	
جدول (۷-۴) : شاخص و نسبت روایی محتوای موضوعات رفتارهای حمایتی در منابع اسلامی ۱۱۵	
جدول (۸-۴): نسبت روایی محتوای موضوعات رفتارهای حمایتی در منابع اسلامی ۱۱۶	
جدول (۹-۴): شاخص روایی محتوای مصادیق رفتارهای حمایتی در منابع اسلامی ۱۱۶	
جدول (۱۰-۴): ضریب آلفای کرنباخ چک لیست رفتارهای حمایتی اسلامی (اهتمام کلی) بدون حذف آیتمها ۱۱۹	
جدول (۱۱-۴): آماره های توصیفی چک لیست رفتارهای حمایتی اسلامی (اهتمام کلی)..... ۱۲۰	
جدول (۱۲-۴): ضریب آلفای کرنباخ چک لیست رفتارهای حمایتی اسلامی (اهتمام کلی) بعد از حذف آیتمهای با همبستگی پایین..... ۱۲۱	
جدول (۱۳-۴): ضریب آلفای کرنباخ دو نیمه چک لیست رفتارهای حمایتی (اهتمام کلی) و ضریب همبستگی دو نیمه آن. ۱۲۱	

جدول (۴-۱۴): ضریب آلفای کرنباخ چک لیست رفتارهای حمایتی اسلامی (انجام در ماه گذشته)

۱۲۲

جدول (۴-۱۵): ضریب آلفای کرنباخ دو نیمه چک لیست رفتارهای حمایتی (انجام ماه گذشته) و

ضریب همبستگی دو نیمه آن. ۱۲۲

فصل اول:

کلیات و مفاهیم پژوهش

۱-۱ بیان مساله

انسان یک زندگی اجتماعی دارد و در این زندگی افراد با مشکلات و نیازهای متعددی مواجه می‌شوند و هر فرد در برخی از شرایط نیاز به کمک دیگران دارد هرچند نهادهایی در جوامع وجود دارد که هدفشان کمک به دیگران است ولی در بسیاری از شرایط اجتماعی نهادها نمی‌توانند حضور داشته باشند و یا حضورشان محدود می‌باشد اینجاست که کمک کردن انسان‌ها به یکدیگر می‌تواند به حل بسیاری از مشکلات کمک کند.

اصطلاحی که در بیشتر کتب روانشناسی اجتماعی برای کمک کردن و فایده رساندن به دیگران استفاده شده است عبارتست از رفتار اجتماع مدار یا جامعه پسند^۱ و رفتار یاری رسان^۲ که به این صورت تعریف شده اند: هرنوع اقدامی که قصدش سود رساندن به دیگران است نه سود رساندن به خود (sanderson'2010'p.462).

همچنین بارون نیز این طور تعریف کرده است که: هر عملی که به دیگران سود برساند و هیچ سود مستقیمی به فردی که آن را انجام می‌دهد نمی‌رساند (بارون و بیرن، ترجمه کریمی، ۱۳۸۹، ص ۵۵۷).

شکوری رفتارهای حمایتی را اینگونه تعریف می‌کند: نوع خاصی از کنش اجتماعی یا مشارکتی هستند که با دغدغه خاطر برای دیگران همراه اند و غالباً آگاهانه و داوطلبانه اند. در این کنش ها موضوع حرکت از نیت و قصد رفتاری به یک رفتار عینی، محور اساسی است (شکوری، ۱۳۸۴، ص ۸).

رفتار حمایتی دامنه وسیعی از کنش ها که به قصد فایده رساندن به دیگران و نه به خود انجام می‌شود را شامل می‌شود. پس در رفتارهای حمایتی هیچ سود مستقیمی به فردی که آن اعمال را انجام می‌دهد، نمی‌رسد و حتی ممکن است خطراتی هم برای او داشته باشد. رفتارهایی مثل کمک کردن، دلداری دادن و همکاری کردن نمونه هایی از رفتارهای حمایتی است (سالاری فر، ۱۳۹۳، ص ۲۸۶).

اصطلاح نועدوستی^۱ گاهی به عنوان مترادف با رفتار اجتماع مدار به کار می‌رود، اما نועدوستی مشخصا به معنی ملاحظات غیرخودخواهانه در جهت رفاه دیگران است (بارون و بیرن، ترجمه کریمی، ۱۳۸۹، ص ۵۵۷).

رفتارهای حمایتی را در نگاه اولیه می‌توان به سه دسته ابزاری، عاطفی و اطلاعاتی تقسیم بندی کرد. در روانشناسی اجتماعی برای آموزش و تشویق مردم به دخالت در موقعیتهای اضطراری و کمک دادن به افراد نیازمند، راههایی پیشنهاد شده است از قبیل دادن الگو و سرمشق نیکوکاری، ایجاد حس اعتماد در افراد برای کمک کردن، تشویقهای دولت به کمک رسانی و ترویج برخی ستهای پسندیده در جامعه، نظیر وقف و نذر و نیاز (کریمی، ۱۳۸۸، ص ۱۷۳).

معیارهای اجتماعی به شدت تحت تاثیر عوامل فرهنگی می‌باشد و دین اسلام می‌تواند شاخص های متعددی از رفتارهای حمایتی را معرفی نماید.

در منابع اسلامی نیز به رفتارهای حمایتی توجه ویژه ای شده است. در منابع اسلامی بر این نکته پیوسته تاکید می‌شود که در جامعه اسلامی پیوند میان افراد، برادرانه است که از صادقانه ترین و عمیق ترین پیوندهاست و آنان به منزله یک پیکرند، به گونه ای که اگر عضوی صدمه ببیند و به رنجی مبتلا شود، دیگران نیز از آن رنج می‌برند امام صادق علیه السلام: "المومن اخ المومن كالجسد الواحد ان اشتكى شيئا منه وجد الم ذلک فی سائر جسده" (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۱۶۶).

اسلام بهترین انسان را کسی می‌داند که بیشتر به مردم نفع برساند "خير الناس من انتفع به الناس" (صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۴، ص ۳۹۶).

به طور کلی در منابع اسلامی از جمله الکافی، بحار الانوار، من لایحضره الفقیه و غیره بابهای زیادی وجود دارد که به طور مستقیم و غیرمستقیم رفتارهای حمایتی را مورد توجه قرار داده اند که از جمله می‌توان به این بابها اشاره نمود: باب عشرت (زندگی)، باب حقوق الاخوان (حقوق برادران دینی)،

صله رحم، عیادت مریض، انفاق، مواسات(همدلی، برادری)، رسیدگی به حال غریب و دور از وطن افتاده، توجه خاص به همسر و فرزندان، توجه خاص به سالمندان و نظائر آن.

به ادعای برخی پژوهشگران(سالاری فر، ۱۳۹۳، ص ۲۹۰) از منابع اسلامی در مورد جلب توجه افراد به رفتار حمایتی و ایجاد حساسیت نسبت به دردها و مشکلات دیگران، سه شیوه کلی را می‌توان استنباط کرد: شیوه های شناختی، شیوه های عاطفی و شیوه های رفتاری. در شیوه شناختی سعی می شود که زمینه های شناختی و فضای ذهنی مناسب در مورد اصول حاکم بر روابط با دیگران و مواجهه با نیازها و مشکلات آنان ایجاد شود. به عنوان مثال در قرآن آمده که (انسان‌ها دارای اصل و ریشه ای مشترک اند و همه آنان ریشه در حقیقت واحدی دارند)^۱ و آدم (ع) جد مشترک تمام آنها است(مجلسی، ج ۷۷، باب ۳، ص ۵۴، به نقل از سالاری فر، ۱۳۹۳). در دومین مرحله، اسلام از طریق برانگیختن عاطفی و بالا بردن حساسیت انسان ها، به ویژه مسلمانان، نسبت به امور دیگران از طریق توجه دادن به آثار مثبت رفتار حمایتی و آثار منفی ترک آن در گسترش این رفتار در جامعه می‌کوشد. ازباب مثال در حمایت از فرزندان دختر رسول گرامی اسلام می‌فرمایند: کسی که وارد بازار شود و هدیه ای برای خانواده خود بخرد...باید به دختران قبل از پسران هدیه بدهد زیرا کسی که دخترش را شاد کند، مانند این است که بنده ای از فرزندان اسماعیل را آزاد کرده است (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۵، ص ۲۲۷ به نقل از سالاری فر، ۱۳۹۳، ص ۳۱۰). راه سومی که اسلام برای تربیت انسان‌ها و جامعه ای نوع دوست در پیش گرفته، عبارت است از ارائه الگوهای عینی که با رفتار و گفتار و عواطف و باورهای خود، نحوه حساس بودن و حمایت کردن را به انسان ها می آموزند. سیره پیامبر اکرم (ص) و امامان معصوم (ع) و تربیت یافتگان این مکتب در این خصوص مشحون از الگوهای عینی است که برای همه انسان‌ها همواره و در هر مکان راهگشا است. به عنوان مثال حضرت علی (ع) در زندگی سخت کار می‌کرد، زمین را شخم می‌زد، نخلستان ها را آباد می‌نمود، چاه حفر می‌کرد(مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۴۱، ص ۳۲) و منافع تمامی این کارها را صرف رسیدگی به مستمندان و فقرا می‌نمود (سالاری فر، ۱۳۹۳، ص ۳۰۱).

۱. "هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ" (اعراف/ ۱۸۹)

در بسیاری از کتب روان شناسی اجتماعی اصطلاح رفتار جامعه پسند و رفتار یاری رسان آمده است و لکن ناظر بر کمک کردن در یک موقعیت اضطراری می باشند و همچنین تمرکز مطالب بر عوامل موثر بر رفتار کمک کردن و انگیزه شخص یاری رسان می باشد در حالی که این تحقیق ناظر بر رفتارهای حمایتی با تکیه بر منابع اسلامی می باشد که مطالب آن فراتر از این دو اصطلاح می باشد زیرا شامل موارد غیر اضطراری نیز می شود.

از این رو با توجه به نکات ذکر شده در اهمیت رفتارهای حمایتی در روان شناسی از یک سو و نقش شرایط فرهنگی-دینی در تعیین معیارها و مصادیق رفتارهای حمایتی از سوی دیگر و همچنین محدودیت تبیین رفتارهای حمایتی در روانشناسی اجتماعی و گستردگی آن در منابع اسلامی، محقق در صدد آن است که تمام رفتارهای حمایتی در سطح خانواده، دوستان و سایر افراد را با توجه به منابع اسلامی بررسی نموده و سپس چک لیست آن را بر اساس اصول روان سنجی تهیه نماید.

۲-۱ اهمیت و ضرورت پژوهش

آشنایی با آموزه های دین مبین اسلام در خصوص موضوعات و مسائل انسان، ضرورت و اهمیت پژوهشهایی از این دست را آشکار می سازد؛ در واقع بسیار ضروری است تا تعالیم و حیانی بویژه آنچه در دین پیامبر خاتم صلی الله علیه وآله بروز و ظهور تام یافته است مورد واکاوی و دقت نظر قرار گرفته و در مجامع علمی به عنوان مبانی جامع و متقن مورد استفاده واقع شود و در حوزه های مختلف مطالعه رفتار انسان، آثار و نتایج خود را نشان دهد. با توجه به اینکه رفتارهای حمایتی در منابع اسلامی به صورت مبسوط و منسجم و با نگاه علمی و جامع کار نشده است و همچنین با توجه به اینکه چک لیستی که در رابطه با رفتارهای حمایتی به طور خاص و با تکیه بر منابع اسلامی ساخته شده باشد یافت نشد لذا ضرورت تحقیق حاضر، شناسایی انواع رفتارهای حمایتی بر اساس منابع اسلامی و تهیه چک لیست آن می باشد.

۳-۱ اهداف پژوهش

شناسایی انواع رفتارهای حمایتی بر اساس منابع اسلامی و تهیه چک لیست آن بر اساس منابع اسلامی از اهداف این پژوهش است.

۴-۱ پرسش های پژوهش

- ۱- رفتارهای حمایتی در منابع اسلامی کدامند ؟
- ۲- ویژگی های روان سنجی چک لیست رفتارهای حمایتی با تکیه بر منابع اسلامی چیست؟

۵-۱ تعاریف نظری و عملیاتی متغیرهای پژوهش

رفتارهای حمایتی

تعریف نظری : رفتار حمایتی دامنه وسیعی از کنش ها که به قصد فایده رساندن به دیگران و نه به خود انجام می شود را شامل می شود. پس در رفتارهای حمایتی هیچ سود مستقیمی به فردی که آن اعمال را انجام می دهد ، نمی رسد و حتی ممکن است خطراتی هم برای او داشته باشد. رفتارهایی مثل کمک کردن، دلداری دادن و همکاری کردن نمونه هایی از رفتارهای حمایتی است (سالاری فر، ۱۳۹۳، ص ۲۸۶).

تعریف عملیاتی : در پژوهش حاضر منظور از رفتارهای حمایتی عبارتست از رفتاری که طبق دستورات و ضوابط اسلامی و با قصد رضایت خداوند متعال برای دیگران با هدف یاری رسانی و کاهش رنجها و یا با هدف رشد آنها در عرصه میان فردی و به شیوه های مختلف ابزاری، عاطفی یا اطلاعاتی صورت می گیرد.

منابع اسلامی

از دیدگاه آیت الله جوادی آملی قرآن کریم بیان کننده دین الهی است و اهل بیت علیهم السلام قرآن ناطق و الگوی انسانی معارف الهی هستند و هر دو صراط مستقیم اند. از این رو در روایات، صراط مستقیم، بر قرآن و امامان تطبیق شده است . در واقع دین اسلام، حقیقت واحدی است که در قرآن و عترت ظهور کرده است و این دین در ارائه پیام نهایی خود هم به قرآن و هم به سنت معصومان علیهم السلام وابسته است، به گونه ای که قرآن عهده دار تبیین خطوط کلی دین اسلام است و سنت، عهده دار تبیین حدود و جزئیات تفصیل احکام است (محمود حسنی نژاد مغنی، ۱۳۹۳).

تعریف عملیاتی : در پژوهش حاضر منظور از «منابع اسلامی» عبارتست از: قرآن کریم و روایات صادره از چهارده معصوم علیهم السلام که در کتب معتبر شیعی جمع آوری شده اند.

چک لیست

تعریف نظری : فهرستی از مواردی که باید مشاهده، ثبت یا تصحیح شوند (انجمن روانشناسی آمریکا، ۱۳۹۱، ج ۱).

تعریف عملیاتی : در پژوهش حاضر منظور از چک لیست فهرستی از رفتارهاست که توسط نمونه آماری مشاهده و ثبت می گردد.

روایی

منظور از روایی آزمون، مناسب بودن^۱، با معنا بودن^۲ و مفید بودن^۳ استنباط های خاصی است که از روی نمره آزمون به عمل می آید (هومن، ۱۳۶۸، ص ۲۰۷). همچنین مفهوم روایی به این پرسش پاسخ می دهد که ابزار اندازه گیری تا چه حد خصیصه موردنظر را می سنجد (سرمد، ۱۳۸۸، ص ۱۷۰).

روایی محتوا

تعریف نظری : آزمون زمانی دارای روایی محتوایی است که سوالهایی که در آن مطرح شده است نمونه معرفی از تمامی حیطه مهارتها، تواناییها، درک مفاهیم و دیگر رفتارهایی باشد که قرار است به وسیله آزمون اندازه گیری شود (پاشا شریفی، ۱۳۹۲، ص ۲۶۶).

تعریف عملیاتی : در پژوهش حاضر منظور از روایی محتوا، نمره ای است که کارشناسان به گویه های چک لیست رفتارهای حمایتی می دهند.

اعتبار

اعتبار آزمون به دقت اندازه گیری و ثبات و پایایی آن مربوط است و دو معنای متفاوت دارد. یک معنای آن ثبات و پایایی نمره های آزمون در طول زمان است، به این معنا که اگر یک آزمون چند بار درباره یک آزمودنی اجرا شود نمره وی در همه موارد یکسان باشد. معنای دوم آن به همسانی درونی آزمون اشاره دارد و مفهوم آن این است که سوالهای آزمون تا چه اندازه با یکدیگر همبستگی متقابل

دارند(پاشا شریفی، ۱۳۹۲، ص ۲۳۷). در نتیجه یک آزمون معتبر ویژگی تکرار پذیری^۱ و بازپدیدآیی^۲ دارد (هومن، ۱۳۹۲، ص ۳۵۸).

فصل دوم

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱ گستره اول : رفتارهای حمایتی در روانشناسی

۲-۱-۱ تعریف رفتارهای حمایتی :

رفتارهای اجتماعی مطلوب عبارت از اعمالی است که با هدف بهبود شرایط دریافت کننده کمک انجام می شود و انگیزه شخصی که مبادرت به چنین کاری می کند انجام تعهدات حرفه ای نیست، از طرفی دریافت کننده کمک نیز یک سازمان نیست بلکه یک انسان است (Bierhoff 2002' p.24).

اصطلاحی که در بیشتر کتب روانشناسی اجتماعی برای کمک کردن و فایده رساندن به دیگران استفاده شده است عبارتست از رفتار اجتماع مدار یا جامعه پسند و رفتار یاری رسان که به این صورت تعریف شده اند: هر نوع اقدامی که قصدش سود رساندن به دیگران است نه سود رساندن به خود (catherine' sanderson '2010' p.462).

همچنین بارون نیز این طور تعریف کرده است که " هر عملی که به دیگران سود برساند و هیچ سود مستقیمی به فردی که آن را انجام می دهد نمی رساند" (بارون، و بیرن، ترجمه کریمی، ۱۳۸۹، ص ۵۵۷).

شکوری رفتارهای حمایتی را اینگونه تعریف می کند: نوع خاصی از کنش اجتماعی یا مشارکتی هستند که با دغدغه خاطر برای دیگران همراه اند و غالباً آگاهانه و داوطلبانه اند. در این کنش ها موضوع حرکت از نیت و قصد رفتاری به یک رفتار عینی، محور اساسی است (شکوری، ۱۳۸۴، صص ۳۵۷-۳۸۶).

رفتار حمایتی دامنه وسیعی از کنش ها که به قصد فایده رساندن به دیگران و نه به خود انجام می شود را شامل می شود. پس در رفتارهای حمایتی هیچ سود مستقیمی به فردی که آن اعمال را انجام می دهد ، نمی رسد و حتی ممکن است خطراتی هم برای او داشته باشد. رفتارهایی مثل کمک کردن، دلداری دادن و همکاری کردن نمونه هایی از رفتارهای حمایتی است (سالاری فر، ۱۳۹۳، ص ۲۸۶).

افرادی که با دیگران همدلی می کنند ویژگی های مشترکی دارند که عبارتند از:

۱- با دیگران همدردی می کنند یعنی احساس نگرانی در مورد دیگران.

۲- با دیگران اشتراک نظر دارند یعنی خود را به جای دیگران می گذارند.

۳- دارای احساس همدلی هستند، در صورت گریه و غمگینی فرد غمگین می شوند(آیزنبرگ و همکاران، ۱۹۹۱ به نقل از عیسی مراد، ۱۳۸۹، ص ۲۳۴).

رفتار اجتماع مدار به عنوان یک موضوع اجتماعی ابتدا در دهه ی ۱۹۶۰ توجه زیادی را به خود جلب کرد. رویدادی که تا حد نسبتاً زیادی باعث مطالعه و بررسی رفتار اجتماع مدار شد، در ساعات اولیه صبح (یا به اصطلاح نیمه های شب) ۱۳ مارس ۱۹۶۴ در نیویورک به وقوع پیوست. در این وقت شب، خانم کتی گنواز که مدیریت یک کافی شاپ را به عهده داشت از محل کار به خانه باز می گشت. او اتومبیلش را مقابل ساختمان محل سکونت خود پارک کرد و هنگامی که قصد داشت به آن سوی خیابان و به طرف آپارتمان خود برود، مردی در حالی که چاقویی در دست داشت در برابر او شاهد شد و به او حمله کرد. کتی گنواز که متوجه خطر شده بود، تلاش کرد تا از دست فرد مهاجم بگریزد. اما فرد مهاجم به تعقیب او پرداخت، به دنبالش دوید و به او رسید و با چاقو چند ضربه به او وارد کرد. گنواز سراسیمه فریاد می زد و کمک می طلبید. مردمی که در خانه های اطراف محل حادثه سکونت داشتند و صدای استمداد این زن را می شنیدند، متوجه این رویداد غیر عادی شدند. چراغ های خانه ها یکی یکی روشن می شد و روشنایی از پنجره های مشرف به محل حادثه به خیابان می تابید. مرد لحظه ای دست از تهاجم برداشت و افرادی را که از پنجره ها سرک می کشیدند با چاقو تهدید کرد که مداخله نکنند و آنگاه آسوده خاطر به سوی قربانی فرق در خون خویش بازگشت. گنواز همچنان فریاد می زد و کمک می طلبید اما فرد مهاجم آن قدر به سلاخی ادامه داد تا صدایش قطع شد و جان سپرد. آن طور که بعدها مشخص شد، این عملیات تهاجم و سلاخی که با وجود ۳۸ تن ناظر صحنه به جنایتی هولناک انجامید، طی زمانی نسبتاً طولانی، حدود ۴۵ دقیقه، صورت گرفت. شگفت آنکه هیچ یک از این ناظران طی این همه وقت به کمک این زن نشتافت و برای یافتن راهی برای نجات وی دست به هیچ کاری نزد، مثلاً هیچ کس حتی با پلیس هم تماس نگرفت (لیندا استگ و همکاران، ترجمه امیدیان، ۱۳۹۱).

۲-۱-۲ مقایسه رفتارهای حمایتی با نوع دوستی و حمایت اجتماعی

مقایسه رفتارهای حمایتی یا همان رفتار جامعه پسند با نوع دوستی:

رفتار جامعه پسند یعنی هر عملی که به دیگران به سود برساند. به طور کلی این اصطلاح در مورد اعمالی به کار می رود که هیچ سود مستقیمی به فردی که آن را انجام می دهد نمی رساند، و حتی ممکن است حاوی خطراتی هم برای او باشد.

اصطلاح نوع دوستی گاهی به عنوان مترادف با رفتار جامعه پسند به کار می رود، اما نوع دوستی مشخصاً به معنی ملاحظات غیر خود خواهانه در جهت رفاه دیگران است (بارون، و بیرن، ترجمه کریمی، ۱۳۸۹، ص ۵۵۷).

مقایسه رفتارهای حمایتی با حمایت اجتماعی:

از نظر ساراسون^۱ و دیگران حمایت اجتماعی به عنوان میزان برخورداری از محبت، همراهی و توجه اعضای خانواده، دوستان و سایر افراد تعریف شده است. برخی، حمایت های اجتماعی را واقعیت اجتماعی و برخی آن را ناشی از ادراک فرد می دانند (علی پور، ۱۳۸۳ به نقل از دلپسند، ۱۳۹۱، ص ۹۰).

حمایت واقعی عبارت است از نوع و فراوانی تعاملات حمایتی خاص است که فرد در روابط اجتماعی در قالب آن ها کمک های ابزاری، عاطفی و اطلاعاتی را از دیگران دریافت می کند. افراد براساس روابط اجتماعی و نوع پیوندهایی که دارند از منابع حمایتی برای برطرف کردن نیازهایشان استفاده می کنند، به طوری که هر اندازه روابط اجتماعی گسترده تر باشد میزان دسترسی به منابع حمایتی را بیشتر می کند و احتمالاً این منابع حمایت اجتماعی می تواند حوادث منفی زندگی را کاهش داده و به مثابه چتر دفاعی در مقابل عوامل استرس زای زندگی اجتماعی عمل می کند. و در نهایت در ارتباط با جرم از نظریه ساراسون می توان چنین استنباط نمود که حمایت اجتماعی با کاهش ناکامی ها و تقویت خودپنداره مثبت احتمال ارتکاب به جرم را کاهش می دهد.

به طور معمول حمایت اجتماعی سه نوع دارد: ۱. ابزاری ۲. عاطفی ۳. اطلاعاتی

حمایت ابزاری شامل منابع مادی مانند غذا و پول می شود. حمایت اطلاعاتی شامل فراهم آوردن اطلاعات و یا پیشنهادات است و فرد را قادر می سازد تا با مشکلات وسختی ها کنار بیايد و حمایت احساسی دربرگیرنده عشق ورزیدن، اهمیت دادن و درک طرف مقابل است (دلپسند، ۱۳۹۱، ص ۹۰).

پس به طور خلاصه می توان گفت که رفتارهای حمایتی مربوط به شخص کمک کننده ولی حمایت اجتماعی مربوط به دریافت کننده کمک می باشد.

۳-۱-۲ رفتارهای حمایتی و قلمروها

در کتب روانشناسی اجتماعی به طور خاص برای رفتارهای حمایتی و یا حتی رفتار جامعه پسند و یاری رسان قلمرو خاصی منظور نشده ولی طبیعتاً همانطور که حمایت اجتماعی که مربوط به دریافت کننده کمک بود، قلمروش شامل خانواده، دوستان و اجتماع می باشد، رفتارهای حمایتی که مربوط به دریافت کننده کمک می باشد نیز شامل خانواده، دوستان و اجتماع می باشد.

۴-۱-۲ انواع رفتارهای حمایتی

در کتب روانشناسی اجتماعی به طور خاص برای رفتارهای حمایتی و یا حتی رفتار جامعه پسند و یاری رسان انواع وجود ندارد ولی طبیعتاً همانطور که حمایت اجتماعی شامل سه نوع ابزاری، اطلاعاتی و عاطفی می باشد، رفتارهای حمایتی نیز شامل سه نوع ابزاری، اطلاعاتی و عاطفی می باشد.

۵-۱-۲ چک لیست ها و پرسشنامه های رفتارهای حمایتی

تا آنجا که محقق، بررسی نموده پرسشنامه یا چک لیستی از رفتارهای حمایتی با معنایی که در تبیین مساله گفته شد ثبت نشده است ولی دراین میان برای سنجش حمایت اجتماعی، پژوهشگران اقدام به تهیه آزمونهایی نموده اند که به برخی موارد آن اشاره می نمایم:

۱. مقیاس رفتارهای حمایت اجتماعی SSB: مقیاس رفتارهای حمایت اجتماعی در سال ۱۹۸۷

توسط واکس^۱ و همکاران به منظور سنجش روش های رفتاری حمایت اجتماعی تهیه شد.

این آزمون برای ارزیابی رفتار حمایتی موجود مربوط به خانواده و دوستان به صورت مجزا

طراحی شده است. این مقیاس یک ابزار خودگزارشی ۴۵ عبارتی است و دارای پنج زیرمقیاس است. این مقیاس نه فقط برای مطالعه‌ی شبکه‌های حمایتی اجتماعی بلکه در کاربردهای بالینی نیز به عنوان راهی برای درک حمایت‌های حقیقی و احتمالی در دسترس مراجعین قابل استفاده است.

۲. پرسشنامه حمایت اجتماع¹ mos¹ (شربون^۲، استوارت^۳، ۱۹۹۱): این آزمون که میزان حمایت اجتماعی دریافت شده توسط آزمودنی را می‌سنجد، دارای نوزده عبارت و پنج زیر مقیاس است.

۳. پرسشنامه های حمایت اجتماعی-دوستان و حمایت اجتماعی-خانواده(مری پروسیدانو^۴، کنیت هلر^۵): دو پرسشنامه بیست سوالی برای سنجش میزان ارضاء انسان از حمایت دوستان و خانواده است.

۴. پرسشنامه حمایت اجتماعی ساراسون^۶ و همکاران که در سال ۱۹۸۳ طراحی شد یک وسیله مناسب برای اندازه گیری حمایت اجتماعی است و کاربرد زیادی در تحقیقات علمی دارد(ناصر و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۲۵۱).

۵. پرسشنامه حمایت اجتماعی نوربک^۷. این پرسشنامه در سال ۱۹۸۰ توسط نوربک ایجاد شده است، یک پرسشنامه چند بعدی است که ابعاد مختلف حمایت اجتماعی را اندازه گیری می کند. سه ویژگی کاربردی شامل احساسات، تصدیق و کمک اندازه گیری می شود(ناصر و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۲۵۳).

برای حمایت اجتماعی پرسشنامه هایی که توسط پژوهشگران ایرانی ساخته شده باشد نیز وجود دارد ولی تا آنجا که محقق، بررسی کرده همه آنها بومی سازی شده ی پرسشنامه هایی است که در بالا ذکر کردیم.

-
- 2. Medical Outcomes Study
 - 3. Sherbourne
 - 4. Stewart
 - 5. Mary Procidano
 - 6. kent heller
 - 7. sarason
 - 1. norbeck

۶-۱-۲ عوامل شکل دهنده کمک رسانی

پنج نظریه عمده، انگیزه کمک کردن به دیگران را به شرح زیر خلاصه و توجیه می-کند (نیکزاد، ۱۳۸۴، ص ۱۵۳).

۱- نظریه پاداش انگیزتگی:

این نظریه می گوید علت کمک به سایر انسان ها کاهش سطح انگیزتگی نامطلوب است که در اثر مشاهده بدبختی های دیگران به انسان دست می دهد. چنین عکس العملی نسبت به ناراحتی دیگران به ویژه به قیمت کمک رسانی ویا نرسانیدن کمک وابسته است.

۲- کمک رسانی:

در صورت نبود افراد حرفه ای و نیاز مددجو یا مددجویان به کمک در وضعیت آشکار بیشتر اتفاق می افتد.

۳- ویژگی های شخصیتی افراد ایثارگر:

در اشتیاق به ایثار، کمک رسانی افزایش می یابد.

۴- نظریه همدلی و انسان دوستی :

رویکرد انسان دوستی و همدلی کمک به دیگران را نه از روی خودخواهی بلکه به صورت واقعی از روی همدلی و ایثار به انسان نیازمند ارائه می دهد. اصطلاح همدلی یعنی احترام به انسانیت انسان، دنیا را از دریچه چشم دیگران دیدن و خود را به جای او گذاردن. اصولا انسان های همدل، مسئول و ایثارگر، در کمک رسانیدن در هر حال پیشقدم و داوطلب می شوند.

۵- نظریه تکاملی :

طرفداران این نظریه معتقدند که تمایل بالقوه ذاتی و غریزی در انسان وجود دارد که وی را به کمک کردن تشویق می کند. این کمک های بالقوه و به ویژه نسبت به خانواده، قوم و قبیله و نژاد به خاطر سلامتی و بقای نسل بیشتر صورت می گیرد (نیکزاد، ۱۳۸۴، ص ۱۵۴).

عوامل شکل دهنده کمک رسانی عبارتند از :

۱-۶-۱-۲ تبادل اجتماعی:

پاداش ها: پاداش های برانگیزاننده یاری گری ممکن است بیرونی یا درونی باشند (دیوید مایرز ترجمه شمسی پور، ۱۳۹۲، ج ۲، ص ۲۱۲).

پاداش بیرونی: هنگامی که تجار برای بهبود چهره صنفی خود پول اهدا می کنند یا فردی شخصی دیگر را سوار می کند با این امید که قدردانی یا دوستی دریافت کند، پاداش بیرونی است. چیزی می دهیم تا چیزی بدست آوریم. بنابراین، برای کمک کردن به فردی که برایمان جذاب است، کسی که خواهان تایید او هستیم، بیش از همه تمایل داریم.

پاداش درونی: پاداش ها می توانند درونی هم باشند. یاری گری احساس خود ارزشمندی ما را نیز بالا می برد. تقریباً همه اهداکنندگان خون در پژوهش جین پیلیاوین^۱ موافق بودند که اهدای خون باعث می شود «احساس خوبی نسبت به خودت داشته باشی» و «احساس رضایت از خود را به تو می دهد».

خود ارزشمندی بر اثر یاری گری تبیین می کند که چرا بسیاری از مردم پس از یک کار خوب، احساس خوبی دارند. در مطالعه یک ماهه ۸۵ زوج این نتیجه بدست آمد که حمایت عاطفی از همسر خود، برای حمایت کننده، مثبت بود و خلق او را تقویت می کرد.

پیلیاوین (۲۰۰۳) و سوزان اندرسن^۲ (۱۹۹۸) به مطالعات بسیاری اشاره می کنند که نشان می دهند جوانان مشارکت کننده در برنامه های خدمات اجتماعی، خدمات یادگیری مدرسه محور یا آموزش کودکان، مهارت های اجتماعی و ارزش های اجتماعی مثبت را به دست می آورند. این افراد به طور

1.jane piliavin
1.sozan anderson